

СТ А Н О В И Щ Е

по конкурс за доцент (2.3 Философия),

обявен от катедра „История на философията“, СУ „Св. Кл. Охридски“,

с единствен кандидат гл. ас. д-р Васил Видински

Единственият кандидат д-р Васил Видински участва в конкурса с една монография в ролята на хабилитационен труд, с една антология, на която е съставител и с осем статии, публикувани след защитата на доктората му. Автобиографията и приложенията към нея показват, че той вече води редица важни лекционни курсове и семинари в различни програми на СУ на бакалавърско и магистърско ниво – курсовете са най-вече в областта на модерната европейска философия. Справките показват, че той е активно ангажиран с образователния процес, осъществил е научно ръководство на много дипломанти, активен е на важни публични академични форуми у нас, а и в чужбина.

Хабилитационният труд „Случайности: историческа типология“ (СУ, 2016) е с общ обем от 404 с. Той съдържа Въведение, четири основни части, съдържащи 12 глави, Заключение, Приложения и Библиография. Отделните глави са подразделени на параграфи с добра прегледност. Като приложения са дадени кратък речник на използваните термини и техни основни дефиниции, както и таблица, позволяваща сравнителен поглед към термините и дефинициите на случайността. Библиографията съдържа около 250 заглавия на български, френски, немски и английски език, които са действително използвани в книгата.

Справката с научните приноси е напълно коректна. Изключение е принос 3с, срещу който ще артикулирам аргумент.

Не се намирам в конфликт на интереси с кандидата.

Кандидатът д-р Васил Видински отговаря на всички формални изисквания за заемане на длъжността доцент по философия.

В съдържателен план хабилитационният труд „Случайности: историческа типология“ представлява доста мащабно и интересно (историко-)философско изследване. То е посветено на централен за философията и науката проблем – какви са понятията за „случайност“, формирали се исторически и представляващи ресурс за нас сега?

Използваният в изследването подход е описан като серия от систематизирани практически стъпки, без специална концептуализация, но се вписва в добре утвърдената линия на използване на ресурси от философия на обикновения език (тип късния Витгенщайн) за целите на историко-философския анализ. Става дума за идентификация на канонични и квази-канонични термини, с които се назовава и/или синонимизира „случайността“ в различни философски и научни контексти, и за анализ на техните значения, схванати като начини на употреба. Изглежда, че философските и научните дефиниции на „случайността“, които са специален предмет на анализите на Видински, са схванати именно като експликации на станали парадигмални – канонични - употреби. Легитимно са заскобени всекидневните и литературни употреби на същите термини, за да се постигне фокус на изследването – макар анализи на такива „странични“ спрямо научния канон контексти често (и отново напълно легитимно) да идват като проясняващи допълнения. Оттук и философската и научна история на случайността логично изглежда не като линейна история на „понятието“, а като исторически разклоняваща се „типология“ на контекстуално произведените, но повече или по-малко канонизирани се значения на „случайността“. Видински със здрав разум обаче се отказва както от еднозначно субстантивирание на значението на „случайността“ (и от предпоставката за исторически континуитет на „понятието“), така и от силното допускане за несъизмеримост и прекъснатост между неговите типологични значения, за да може да следи игрите на наслагване на понятията, на изместване на тяхното значение, но и на нови „репонятизации“, т.е. преработки („редакции“) на значенията

спрямо предишни употреби. Бих препоръчал в следващи изследвания този подход, наречен от автора „историко-типологически“, да бъде специално и по-внимателно проблематизиран и концептуализиран: засега подходът е въведен по-скоро интуитивно (въпреки експликациите му във Въведението и Заключение), въпреки че в същото време на практика той работи и успешно интегрира ресурси от философията на обикновения език и от историческата херменевтика (и от историята на понятията тип Козелек).

Описаният историко-типологически подход е конкретно приложен към четирима канонични автори от историята на философията – Платон, Аристотел, Кант и Хегел, - и към две утвърдени съвременни научни теории – теория на вероятностите и теория на информацията. Анализите на философския и научния канон са съпътствани от постоянни проблематизации чрез екскурси *ex post* (откъм деконструкцията на Дерида и откъм психоанализата във версиите на Юнг и Лакан спрямо философската класика) и *ex ante* (чрез работите на Курно и Бутру спрямо съвременния „контекст на случайността“, например). Тези екскурси не нарушават концептуалната структура на хабилитационния труд, а, макар и понякога постмодерно фриволни, действително демонстрират както проблемни концептуално пунктове, така и неизбежното разсейване на значението при контекстуалните употреби на понятията.

Чрез историко-типологичния подход в монографията са извлечени пет основни значения на „случайността“, артикулирани и като примерни модели на мислене/говорене за нея: 1. Случайността като алтернатива („контингентност“); 2. Случайността като (неопределена) причина („акциденталност“); 3. Случайността като отнесеност („съвпадение“); 4. Случайността като процес („шанс“, „изчислима вероятност“); и 5. Случайността като обект („произволност“). Осъщественото от Видински примерно „моделиране“ на петте типологични значения на случайността („квинтета от понятия“) в класическата метафизика и в модерната философия, както и в две съвременни математически теории, е особено полезно. То едновременно дава прегледна матрица за разбиране на различните контекстуални употреби на термините и в рамките на тази

матрица позволява детайлно разглеждане на контекстите на употреба, но и на преливанията между тях. Именно възможността чрез тази матрица на практика да се отчленяват и да се следят *различни аспекти* в употребите на „случайността“ е основният научен принос на хабилитационния труд: принос, който има и важно образователно измерение (книгата е и добър компендиум на някои от важните философски и научните „речи“ за случайността).

Моделът на „петте понятия“ обаче според мен е все още в експериментална фаза и е твърде далеч от това да може да бъде етаблиран като образец. Това се дължи най-вече на отказа от една порадикална концептуална проблематизация на „случайността“ във връзката ѝ с останалите класически модални категории – един вид не е анализирана примитивната граматика (в този смисъл „логика“) на техните употреби в различните контексти. Някак по подразбиране е обособена „парадигмата срещу случайността“ (детерминистичната парадигма) и „случайността“ е изначално отдалечена от „необходимостта“ като нещо самостоятелно и „възможно“, разполагащо се в междината между „необходимото“ и „невъзможното“ (таблица, с. 101). Този ход, който става и рамка на целия „квинтет от понятия“, може и да е в синхрон с някои модни тенденции на самостоятелно привилегироване на „случайността“ и/или „възможността“, но не отчита трудно преодолимата граматика на употребите на тези всекидневни думи (и научни категории).

Ако таблицата на модалните категории на Кант е приносна и световно призната, то е именно заради експликацията на тази примитивна граматика. Видински твърди (и дори извежда като принос Зс), че Кантовото извеждане на категориите е неконсистентно и че третият ред на таблицата (3. „необходимост-случайност“) не може да бъде изведен – както претендира Кант – от горните два реда (1. „възможност – невъзможност“ и 2. „съществуване-несъществуване“). Подобно твърдение не схваща добре собствения смисъл на трансценденталния обрат (подготвен от Хюм), който отвързва необходимостта от съществуването (и така скъсва с есенциализма на Аристотел) и на свой ред връзва необходимостта за възможността: където възможностите са празни

позиции вътре в рамката на необходимото, която рамка пък се дефинира като граничеща с и се извежда *от* невъзможното. Случайността така остава негативен коефициент, вътре в рамките на необходимостта, който описва момента на незнание коя точно формална възможност ще се изпълни със съществуване (съдържание) и коя не. Оттук и категориите от последния ред се извеждат от горните, само че не по директен вертикал, а „на кръст“. Онова, което е невъзможно да не съществува, е абсолютно необходимо. Онова, което е само възможно да съществува, е случайно. И обратно нагоре, вече по директния вертикал: необходимото пряко имплицира всички съществуващи възможности, докато случайното имплицира само някоя конкретна възможност, която не знаем дали ще се окаже отречена (= „невъзможност“, но схваната вече като отрицание на *тази именно възможност*, а не невъзможност изобщо) и няма да се изпълни със съществуване (= „несъществуване“).

Важно е да се отбележи, че чрез това Кант (а преди него и Хюм) вече са подготвили концептуално математическата теория на вероятностите, която работи със същата формална рамка необходимост-възможности, докато случайността бележи неизвестността при варирането на съдържанията, а вероятността се измерва като „съотношение“ между възможностите (статистическо и/или математическо). Подобна рамка е наблюдаема и в теориите на информацията, изследващи случайните обекти, при които случайността на обекта отново варира само и единствено в рамката на необходимостта (дори и когато тя е проста бинарна матрица, с две възможности: 0 или 1). Но дори по-важно от всичко това е, че чрез своята таблица Кант хваща една минимална граматика на употребата на модалните думи (и едва оттам категории). Граматика, изразима най-просто така: „Не е възможно да не ..., следователно е необходимо да...!“ Именно тази граматика **не ни позволява да обособим „случайността“ като самостоятелна гранична област** – логическа или онтологическа – помежду „необходимостта“ и „невъзможността“. **Защото граматически невъзможното граничи директно с необходимото, без пролука.** И това е по силата не на някаква догматика на Кантианството, а на примитивния ни речеви навик, излизането отвъд който обаче обикновено води до лоша метафорика (=спекулативност). Казано иначе, схемата на с. 39 и 101, както

и аргументацията срещу Кант, са основани на елементарна логическа грешка. За да не се чете това като грешка, нужна е доста по-сериозна преработка – „репонятизация“ – на комплексните връзки между модалните думи и категории от тази, направена в монографията. Нужно е изработването на нова логика (граматика) на тяхната употреба, ако изобщо се случи това да стане възможно. Впрочем и авторът в края на книгата се колебае (с. 330; 365 и сл.) доколко случайността може да бъде отдръпната от и разглеждана самостоятелно – отвъд „парадигмата срещу случайността“.

Въпреки горната, всъщност остра, граматическа бележка, не мога да не подчертая, че поставянето на случайността като самостоятелен фокус на историко-философско и културологично изследване, има своите значими предимства. То набавя изключително интересни контексти за проблематизация на научните категории и позволява повдигането наново на базисните въпроси за тяхното значение в светлината на изявените в него аспекти на употребата им. Без да изтъквам специфичните приноси, само някои от които са посочени в справката, и без да споря повече по предложената типология (аз самият съм разработил и поддържам друга по същия проблем), ще премина към заключителни думи.

Представено ни е едно мащабно изследване, едновременно богато на ерудиция и провокиращо с редица неочаквани ходове. Несъгласието ми с част от тезите в него е индикатор за важността на повдигнатите проблеми. Затова убедено подкрепям на Васил Видински да бъде дадена длъжността „доцент“ по 2.3 Философия.

София,

С уважение:

20 февруари 2017 г.

доц. д-р Димитър Вацов,

Департамент Философия и социология, НБУ